

6 YAŞ ÇOCUKLARININ MİZAHİ TEPKİLERİNİN PAUL E. MCGHEE'NİN MİZAH GELİŞİM EVRELERİNE GÖRE İNCELENMESİ

Hale Koçer
Akdeniz Üniversitesi
halekocer@akdeniz.edu.tr

Seda Eskidemiir
Akdeniz Üniversitesi
seskidemiir@gmail.com

Tuğçe Özbek
Özel Antalya Envar İlköğretim Okulu
tgc_ozbek@hotmail.com

Özet

Mizah; saçma ve uyumsuz düşünce, olay ve durumların zihin tarafından keşfedilme tecrübesidir. Paul E. McGhee; mizah gelişim kuramında mizahla bilişsel gelişimin ilişkisi üzerinde durmuştur ve mizah gelişimini beş evreye ayırmıştır: 1. evre: Bağlanılan figüre gülme; 2. evre: Nesnelere karşı tutarsız davranışlar; 3. evre: Nesnelere, olayların, insanların tutarsız olarak adlandırılması; 4. evre: Kavramsal tutarsızlık; 5. evre: Çoklu anlamlar ve yetişkin türü mizahın başlaması(espriler ve bilmeceler). Bu çalışma, ebeveynlerinin gözlemlerine dayanarak, 6 yaşındaki çocukların mizah ürettikleri ve mizahın değerini takdir ettikleri durumları, McGhee 'nin mizah gelişim evrelerine göre incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmış ve yarı yapılandırılmış gözlem formlarından yararlanılmıştır. Betimsel analiz yönteminde, elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanır. Çalışmada 6'sı kız 4'ü erkek olmak üzere 10 çocuk ebeveynleri tarafından iki hafta süresince gözlemlenmiştir. Çalışma grubundaki çocuklar 64-74 ay aralığındadır. Araştırmacılar tarafından hazırlanmış çok sayıda gözlem formları araştırma öncesinde ebeveynlere verilmiş ve gözlemlerin bu formlara nasıl kaydedileceği açıklanmıştır. Ebeveynlerinden alınan gözlem formları araştırmacılar tarafından incelenerek analiz edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre çalışma grubundaki çocuklar McGhee'nin mizah gelişim evrelerinden kavramsal tutarsızlık evresinde yer almaktadırlar.

Anahtar Sözcükler: Okul öncesi, erken çocukluk dönemi, mizah, mizah gelişimi, uyumsuzluk kuramı.

ANALYSIS OF 6-YEAR OLD CHILDREN'S HUMOROUS RESPONSES IN RESPECT OF PAUL E. MCGHEE'S HUMOR DEVELOPMENT STAGES

Abstract

Humor is the experience of being discovered the absurd and incongruous thoughts, events and situations by mind. Paul E. McGhee has emphasized the relationship between humor and cognitive development in his humor development theory and has divided the humor development into five stages: 1.stage: Laughing at the attachment figure; 2. stage: Treating an object as a different object; 3. stage: Misnaming objects or actions; 4. stage: Conceptual incongruity; 5. stage: Beginning of the multiple meanings and adult (style) humor (jokes and riddles). This research has been carried out to analyze the situations of 6-year old children producing humor and appreciating the value of humor in respect of McGhee's humor development stages by means of parent observation. In this research, descriptive analysis method pattern of qualitative research techniques has been used and semi-structured observation forms have been utilized. In descriptive analysis method, collected data are interpreted by summarizing in view of pre-defined themes. In this research, ten children (6 girls-4 boys) have been observed for two weeks by their parents and they are between the 64-74-month-range. Before the research, a large number of observation forms prepared by researchers have been given to the parents and they have been informed how to write down the observations in these forms. The observation forms collected

from parents have been investigated and analyzed by the researchers. According to the results of the research, children in this research group take place in the conceptual incongruity stage which is the fourth stage of McGhee's humor development stages.

Key Words: Pre-primary, early childhood period, humor, humor development, incongruity theory.

GİRİŞ

Mizah; hayatın her alanını kapsayan, saçma ve uyumsuz düşünce, olay ve durumların zihin tarafından keşfedildiği ve kişinin hoşça vakit geçirmesine katkıda bulunan her şey olarak tanımlanmaktadır (Toraman, 2009; Aydın, 2006). Nesin (1973), mizahın sonucunda gülmenin ortaya çıktığını ve mizah ile gülmenin birbirinden ayrı olamayacağını ifade edilmektedir. O'na göre gülme, mizah kapsamına giren durumların algılanmasıyla insanda ortaya çıkan bir psikofizyolojik olaydır. Daha geniş anlamda gülme, insanın kendi toplumsal ortamındaki bir nedenin etkisiyle aldığı hazzın dışı vurulmasıdır (Nesin, 1973).

Pek çok filozofun, insanı gülen bir hayvan olarak tarif etmesi, gülmenin insana özgü bir özellik olduğunun ifadesi olarak kabul edilebilir (Bergson, 1945).

Mizahın oluşunu inceleyen kuramların bazı kaynaklarda "mizah kuramı" olarak ele alınırken (Eker,2009; Özünlü,1999) bazı kaynaklarda ise "insanın neden güldüğünün açıklanması" (Nesin,1973; Usta, 2009; Morreal,1997; Vural, 2004) olarak alınması, gülmenin mizah ile neredeyse eş tutulduğunun bir göstergesi olduğu düşünülmektedir.

İnsanların neden güldüğünü araştıran çalışmalarının sonucunda dört temel kuram ortaya konulmuştur. Bunlar; üstünlük kuramı, rahatlama kuramı, psikoanalitik kuram ve uyumsuzluk kuramıdır.

Üstünlük kuramını Aristo tarafından önerilmiş ve Hobbes tarafından geliştirilmiştir(Özünlü, 1999). Bu kurama göre gülme, rakibi saf dışı bırakmaktan duyulan hazzın, çirkinlik ve bedensel kusurların kendisinde olmamasından dolayı duyulan mutluluğun sonucunda oluşmaktadır (Eker, 2009).

Rahatlama kuramında gülme, herhangi bir nedenle insanın içinde biriken sinirsel enerjinin boşaltılması sonucu oluşur. Gülme yoluyla gereksiz enerjiden kurtulan insan rahatlamaktadır (Kılınç, 2008).

Psikanalitik kuramın öncüsü ve savunucusu olan Freud'a göre her insanda saldırı, cinsellik isteği vardır (Özünlü, 1999). Birey açıkça ifade edemeyeceği bu istekleri mizah yoluyla ifade edilebilir. Böylece birey gerginlik yaratan enerjisinden toplumca kabul edilebilir bir yolla kurtulmuş olur (Oruç, 2006).

Uyumsuzluk kuramının öncüleri Kant ve Henry Bergson, Arthur Schopenhauer gibi filozoflardır (Özünlü, 1999). Bu kurama göre kişilerin zihninde olay, kavram ve durumlara ilişkin düşünceler bulunmaktadır. Bunların aksine bir durum söz konusu olduğunda, kişi şaşırır ve bu şaşkınlık gülmeye yol açar. Yani kişinin zihnindeki kavramla, karşılaştığı kavram birbirinden farklı ise gülme oluşur.

Mizaha ilişkin çoğu kuram, bir kimsenin beklediği ve gerçekte karşılaşılan arasındaki bir çelişki olarak tanımlanan uyumsuzluğun her türlü mizah için gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Uyumsuzluk çocukların zihninde bir "problem" yaratır. Çocuklar bu problemi anladıklarında ve bilişsel süreçleri kullandıklarında, yaratılan mizahın keyfine varabilirler (Loizou, 2005).

Paul E. McGhee(1974); mizah gelişim kuramını Piaget'in bilişsel gelişim kuramına dayandırarak açıklamaktadır. McGhee'ye göre mizahi tepkinin oluşabilmesi için çocuğun Piaget'nin bilişsel gelişim kuramındaki işlem öncesi evreye girmesi gerekmektedir. Mizahi tepki için tutarsızlığın ya da uyumsuzluğun algılanması bir ön koşuldur (Akt. Glass, 2003). McGhee, mizah gelişimini beş evreye ayırmıştır: 1. evre: Bağlanılan figüre gülme (6 ay- 12 /15 ay) 2. evre: Nesnelere karşı tutarsız davranışlar(12/15ay-3,4,5 yaş) ; 3. evre: Nesnelere, olayların, insanların

tutarsız olarak adlandırılması(2-3-4 yaş) ; 4. evre: Kavramsal tutarsızlık(3-5 yaş) ; 5. evre: Çoklu anlamlar ve yetişkin türü mizahın başlaması (espriler ve bilmeceler) (6/7 yaş ve sonrası).

Bu evrelerdeki yaş aralıkları dikkate alındığında, evrelerin birbirinin içinde yer aldığı görülmektedir. Kural olarak, McGhee'nin kuramına göre bir evredeki mizah bir sonraki aşamalarda kaybolmamakta, diğer evrelerdeki durumlarla iç içe olarak ve azalmış şekilde devam etmektedir (Gander ve Gardiner, 2007).

McGhee, çocukların 1. evrede (6 ay- 12 /15 ay) bağlandıkları figüre güldüklerini ifade etmiştir. Bebeğin anne ve babası onun hayatının en önemli parçasıdır. Anne babalar da bebek için duygusal açıdan önemli ve temel ihtiyaçlarını karşılayan kişilerdir. Bu nedenle bebeklerin ilk mizah tepkileri, ebeveynleriyle olan deneyimleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Örneğin; 6-7 ay bir bebek, annesinin süt gelmeyen biberonu ağzına alarak onu kontrol etmesine ya da penguen gibi yürüyen babasına gülebilmektedir (McGhee, 2011).

2. evre olan nesnelere karşı tutarsız davranışlarda (12/15ay -3,4,5 yaş) çocuklar, bir nesneyi, başka bir nesnenin yerine kullanmaya başlarlar. Örneğin, onsekiz aylık Sally'nin bir oyuncak küpü sanki telefonmuş gibi kulağına götürdükten sonra telefonu kapatarak gülmesi ya da ayakkabılarını eline giyerek "bak ayakkabılarımı giydim" demesi bu evrede görülebilmektedir (McGhee, 2011; Gander ve Gardiner, 2007).

3. evre olan nesnelere, olayların, insanların tutarsız olarak adlandırılmasında (2-3-4 yaş) dil gelişiminin hızlanmasının etkisiyle çocuklar nesne, insan ve olaylara farklı isimler vermekten hoşlanırlar. İnsanlara, nesnelere ve beden bölümlerine farklı adlar vererek gülerler. Bilerek yanlış ad takılmasını komik bulurlar. Örneğin kediye köpek, ayakkabıya çorap diyerek gülebilmektedirler (Bacanlı, 1997; Kustermann, 2003; Gander ve Gardiner, 2007; McGhee, 2011).

McGhee(2011), 4. evre olan kavramsal tutarsızlığı (3-5 yaş) farklı kategorilerde ele almıştır:

4a) Kelimelerin sesleri ile oynama: Çocuklar bu evrede kelimelerin sesleriyle(anlamlarıyla değil) oynamaktan hoşlanırlar. Örneğin; daddy, paddy, faddy ya da silly, dilly, willy, squilly (buna uygun Türkçe örnek saç, kaç, taç olabilir) gibi kelime kombinasyonları üreterek buna gülerler (McGhee, 2003, 2011).

4b) Anlamsız ve gerçek kelimelerin kombinasyonu: Çocuklar bu evrede, yanlış olduğunu bildikleri halde kelimeleri saçma şekillerde bir araya getirmekten keyif alırlar. Örneğin; "I want more potato/dirt/guitar juice, chair soup, apple shoes, butter hats (Buna uygun Türkçe örnek ayakkabı çorbası, kitap suyu olabilir) " demeleri (McGhee, 2011; Kustermann, 2003).

4c) Nesnelere, insanların veya hayvanların özelliklerini çarpıtma (bozma): Bu evrede çocuklar insan, hayvan ya da nesnelere ait olmayan özellikler eklemekten, var olan özelliklerini çıkartmaktan, bilinen şeylerin boyutunu, rengini, şeklini değiştirmekten hoşlanırlar. Abartılı özelliklere sahip durum, nesne ve insanlara, tutarsız ya da imkansız davranışlara gülerler. Örneğin; köpek başına sahip bir insan, kuyruğu olmayan bir kedi, kare kafalı bir insan, büyük kulaklar, paten kayan bir inek olması (McGhee, 2003, 2011).

4d) Karşı cinse ilişkin isimlendirme: Bu evrede çocuklar bir kişinin karşı cins olarak isimlendirilmesine gülerler. Örneğin; Tommy'yi göstererek bak bu Mary denilmesi veya Susie'ye merhaba Bobby denilmesi (Buna uygun Türkçe örnek, Ahmet'e Ayşe diye seslenilmesi olabilir), annenin baba diyerek çağırılması bu evrede görülebilir(McGhee, 2003; Kustermann, 2003).

5. evre olan çoklu anlamlar ve yetişkin türü mizahın başlamasında (6/7 yaş ve sonrası) çocuklar kelimelerin çift anlamlı olduklarını bilmeleri sayesinde birkaç anlama gelen kavramların bulunduğu şakaları anlayabilirler ve komik bulurlar. Tekerlemeler bu dönemde çocuklar için komik bulunur. Bu dönemde çocuklar bilişsel yeteneklerinin artmasıyla beraber daha ince esprilerden hoşlanmaya başlarlar (McGhee, 2011; Bacanlı, 1997).

Justin (1932) 3-6 yaşlarında 96 çocukla yaptığı çalışmada çocukların mizahi tepki vermelerinin beklenildiği mizahi uyarıcılar kullanmıştır. Araştırma bulgularına göre mizahi tepkinin, sürpriz durum, üstünlük ve aşağılama duygusu, uyumsuzluk, sosyal gülümse, zorlanılan bir durumdan kurtulma, oyun durumları ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmanın önemli bir diğer bulgusu da yaş arttıkça uyumsuzluğun, çocukların mizahında

önemli bir rol oynadığıdır. Bu bulgu bilişsel düşünme kapasitelerinin gelişmesinin daha fazla sayıda uyumsuzluğu ve mizahi durumu algıladıklarını öne süren McGhee (1974, 1977 ve 1979)'nin çalışmalarıyla paralellik göstermektedir (Akt. Klein, 1985).

McGhee (1971) bilişsel gelişimin seviyesi ve kullanılan mizah uyarılarının kavranması arasındaki ilişkiyi belirlemek için yaptığı çalışmada 5, 7 ve 9 yaşlarındaki 90 çocukla çalışmıştır. Çalışmasının amacını çocukların mizahi kavraması ve değerini takdir etmesinde bilişsel gelişimin rolünün araştırılmasını daha ileri bir seviyeye taşımak oluşturmuştur. Bu amaçla mizahi uyarılar kullanılmış, uyarıların her seti için, daha büyük deneklerin genç deneklerden mizahi uyarıları anlamlı derecede daha fazla kavradıkları görülmüştür.

Sroufe ve Wunsch'ın (1972) bir yaşındaki çocukların mizah gelişimlerini incelemek amacıyla yaptıkları nitel çalışmada 4-12 aylık 150 bebek çocuk gelişimi kursuna devam eden 20 öğrenci tarafından gözlemlenilmiştir. Gözlemlenen durumlar; dokunsal, işitsel, sosyal ve görsel olmak üzere dört kategoride incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre kahkahanın oluşmasında bebek ve çevresi arasındaki ilişkinin etkili olduğu, güvende olma ve keşfetmeyi de kapsayan duygusal gelişim ile bilişsel gelişim arasındaki ilişkinin gülmede rol oynadığı görülmüştür. Bebekler 4-6, 7-9 ve 10-12 aylık olarak üç grupta incelenmiştir. Araştırma bulgularından göre yaşla birlikte gülmenin arttığı görülmüştür. 4-6 aylıkken bebeklerin işitsel olarak "ahhh!" denilmesine, dokunsal olarak karınlarının öpülmesine, sosyal olarak "seni yakalayacağım" denilmesine, görsel olarak saçların sallanmasına; 7-9 aylık bebeklerin işitsel, görsel, dokunsal olarak 4-6 aylık bebeklerle aynı durumlara, sosyal olarak ise "cee" oyununa en fazla güldükleri gözlemlenirken, 10-12 aylık bebeklerin, işitsel olarak "aa!" denilmesine ve cızırtılı /tiz seslere, sosyal olarak baş üzerinde sallandığı durumlara, sosyal olarak, "seni yakalayacağım" denilmesine ve "cee" oyununa, görsel olarak diğer yaş gruplarındaki bebeklerle aynı durumlara güldükleri görülmüştür.

Sinnot ve Ross yaptıkları çalışmada saldırganlığın ve uyumsuz durumların erken çocuklukta mizahi olayları yargılamalarını olumlu olarak etkileyecek değişkenler olduğunu hipotez olarak kabul edilmişlerdir. Çalışmada 3-8 yaşları arasındaki 230 erkek ve kız çocuğa her biri iki kısa olaydan hangisinin daha komik olduğu konusunda altı adet eşleştirilmiş durum sunulmuştur. Tüm yaşlarda çocuklar anlamlı biçimde saldırgan ve uyumsuz durumları nötr olaylara tercih etmişlerdir. Araştırma sonucuna göre saldırganlık, çocukların mizahında erken ortaya çıkan önemli bir etkendir (1976).

Chaney 1993 yılında yaptığı çalışmada 13, 20 ve 36 aylık üç çocuk tarafından üretilen en erken şakaları incelemiştir ve bu şakaların mizah gelişiminin bir modeline nasıl katkı sağladığını araştırmıştır. Veriler çocukların ebeveynleri tarafından tutulan bir günlük kayıt prosedürü vasıtasıyla toplanmıştır. Mizahın üretildiği durumların belirtildiği bir çalışma olması açısından önemli olan bu çalışmada çocukların ürettiği şakalar McGhee'nin mizah gelişim çerçevesinde incelenmiştir. Analizler bu çocukların uyumsuzluk yanında şaşırtıcı benzerlik ya da beklentilerin karşılanması gibi sürprizlerin diğer türlerinin de değerini takdir ettiğini göstermiştir. Sonuçlar, bu çocukların mizahının küçük yaşlarda, daha önceden inanılandan daha büyük bilişsel kapasiteler yansıtabileceğini de ortaya koymuştur (Chaney, 1993).

Loizou 2005 yılında yaptığı çalışmada çocukların mizahi bir oyun aracı olarak kullanma durumlarını ve bunun bilişsel gelişimleri ve öğrenmeleri üzerindeki anlamlarını incelemiştir. Çalışma grubundaki 15-21 aylık olan 3'ü erkek ve 3'ü kız altı çocuğa ilişkin olarak gün içinde gözlemlenilen mizahi olayların bir günlüğünü tutulmuştur. Herhangi özel bir odaklanma olmadan çocuklar günlük faaliyetleri sırasında yaklaşık 13 saat boyunca videoya kaydedilmiştir. Kurumda çalışan bakıcılarla çocukların ürettiği mizahi nasıl karşıladıkları ve nasıl takdir ettiklerini belirlemek amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmanın bulgularında, küçük çocukların oyunlarını materyallerle oyun, dile ilişkin oyun, sembolik oyun ve fiziksel oyun olarak sınıflandırılmakta, çocukların da bu oyunları yaratıcılıkları ile mizahi olaylara dönüştürdükleri öne sürülmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın bulguları bir kimsenin mizahi yaratıcı düşünmenin artırılmasına yardımcı olan psikolojik bir araç olarak değerlendirilebileceğini ve çocuklar mizahi bir olay ürettiğinde bakıcılarının yorumda bulunmasını, gülümsemesini ya da kendileri ile kahkaha atmasını beklediklerini öne sürmektedir (Loizou, 2005).

Loizou 18 ve 21 aylık iki bebeğin dört ay boyunca takip edildiği nitel bir çalışmada, bebeklerin kendi çocuk bakım ortamlarındaki mizahi etkinliğini incelemiştir. Katılımcı ve katılımcı olmayan gözlemler, günlük yazma ve

görüşmeler vasıtasıyla, çocukların mizahi etkinliğe katılımı konusunda veriler toplanmıştır. Bulgular iki bebeğin kendi çocuk bakım ortamları içinde uyumsuzlukların üretilmesi ve değerinin takdir edilmesi yanında kuralları ihlal ederek mizahi tepkiler verdiklerini ortaya koymaktadır. İki çocuk arasında, mizahi olaylara dahil olma yolunda da belirgin farklılıklar olduğu görülmüştür. Tüm çocuklar için genellenemeyecek olan bu çalışma iki çocuğun mizahi etkinliğinin derinlemesine bir resmini ortaya koymaktadır (2007).

Guo, Zhang, Wang ve Xeromeritou (2011) yaptıkları çalışmada çocukların mizahı ile bilişsel gelişimleri arasındaki ilişkiyi ve aynı zamanda Çin ve Yunan kültürlerindeki çocukların mizahı arasında da bir ilişki olup olmadığını incelemişlerdir. Bu amaçla yaşları 4,5 ve 5,5 arasında değişen 55 Çin ve 50 Yunan olmak üzere 105 çocukla çalışılmıştır. Sonuç olarak, mizahın bilişsel gelişim ile ilgili olduğu, çocuklar bilişsel olarak geliştikçe mizahı daha iyi takdir edebildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bilişsel gelişim ve mizahi tepki ilişkisinin, çocukların kültürel ortamından etkilendiği bulunmuştur.

Mizah ile ilgili farklı disiplinlerde çeşitli çalışmalar olmasına rağmen, çocuklarda mizah gelişimini ele alan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Türkiye’de çocuğun gelişim sürecinde, çocuk tarafından üretilen ve tepki verilen mizah unsurlarının incelendiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Özellikle, mizah üretme ve tepki verme örneklerinin, kültürel ortamlardan etkilendiği bulgularan araştırma sonuçları dikkate alındığında, McGhee’nin, Piaget’in evrensel olarak kabul edilen (Deniz Yöndem ve Taylı, 2007) bilişsel gelişim kuramına dayandırdığı mizah gelişim kuramına göre, Türkiye’de yaşayan çocukların ne türlü örnekler verdiğinin belirlenmesinin alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada da, ebeveynlerinin gözlemlerine dayanarak, 6 yaşındaki çocukların mizah ürettikleri ve mizahın değerini takdir ettikleri durumlar, McGhee’nin mizah gelişim evrelerine göre incelenmiştir. Çocukların mizahın değerini takdir etmelerine ilişkin gösterge olarak “gülme” tepkisi ölçüt alınmıştır. Alanyazında mizahın değerini takdir etmede gülme eyleminin bir gösterge olup olmadığı yönünde tartışmalar bulunmakla birlikte (Nesin, 1973; Morreall, 1997; Dölek, 2002) bu çalışmada, “değeri takdir edilen bir mizah durumu, gülme ile sonuçlanır” önermesi kabul edilmiştir. Diğer taraftan, gülmenin de mizahi olan gülme ve mizahi olmayan gülme olarak iki sınıfta değerlendirildiği de göz önünde bulundurularak, zevkli bir işe girişme, yolda eski bir dostla karşılaşma, tehlikenin ardından kendini yeniden güvende hissetme, gıdıklanma gibi durumların sonucunda oluşan gülme (Morreall, 1997) bu çalışmada mizah göstergesi kabul edilmemiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, ebeveynlerin gözlemlerine dayanarak, 6 yaşındaki çocukların mizah ürettikleri ve mizahın değerini takdir ettikleri durumların, McGhee’nin mizah gelişim evrelerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Bu bölümde çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması, sınırlılıklar, varsayımlar ve verilerin analizine ait bilgiler yer almaktadır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu Antalya il merkezindeki anasınıfına devam eden 6’sı kız 4’ü erkek olmak üzere 10 çocuk oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki çocuklar, kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemine dayanarak, araştırmacılarından birinin çalıştığı M.E.B’e bağlı özel bir ilköğretim okulunun anasınıfına devam etmekte olan çocukların, aileleri çalışmaya gönüllü olanlardan oluşturulmuştur. Çocukların demografik bilgileri Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Demografik Bilgiler

Çocuğun Kodu	Çocuğun Cinsiyeti	Çocuğun Yaşı
1	Erkek	74 ay
2	Kız	70 ay
3	Erkek	70 ay
4	Kız	72 ay
5	Kız	64 ay
6	Kız	67 ay
7	Kız	66 ay
8	Erkek	68 ay
9	Erkek	74 ay
10	Kız	69 ay

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış gözlem formları aracılığıyla toplanmıştır. Bu gözlem formunda; çocukların doğum tarihi, gözlem yapılan tarih ve çocuğun mizah ürettiği ya da değerini takdir ettiği mizahi durumun yazıldığı bölümler yer almaktadır. Araştırmacılar tarafından hazırlanmış çok sayıda gözlem formları araştırma öncesinde ebeveynlere verilmiş ve gözlemlerin bu formlara nasıl kaydedileceği açıklanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin elde edilmesinde, çocukların okul dışındaki çevrelerinde, doğal yaşamlarının bir parçası olarak ürettikleri ve güler tepki gösterdikleri mizah unsurlarını, gözlem yoluyla belirleyebilmek için, çocukların çalışmaya katılmaya isteklilik gösteren ebeveynlerden yararlanılmıştır. Çalışma, araştırma için seçilen anasınıfına devam etmekte olan çocukların ebeveynlerine bireysel görüşmelerle anlatılmış; çocuklarını 2 hafta süre ile okul dışındaki zamanlarını mümkün olduğunca kapsayacak biçimde gözlemlene olanağı olan ve çalışmaya gönüllülük gösteren ebeveynlerle bireysel görüşme devam ettirilmiştir. Bu görüşmede, yetişkinler için komik olmasa bile, çocuğun güler tepki verdiği ve güldürmek için yaptığı eylemlerin gelişimsel olarak anlamlı olduğu açıklanarak, kendilerinin objektif katkılarının alanyazın için önemi vurgulanmıştır. Görüşmede ebeveynlere veri toplama aracı açıklanmış, kendileri için komik olmasa bile çocuklarının güler tepki verdiği her durumu ve güldürmek amacıyla yaptığı her davranışı, gözlemledikleri haliyle, olduğu gibi yazmalarını istenmiştir.

Çalışma grubundaki çocukların ebeveynleri, 2 hafta süresince çocukların mizah ürettiği ya da değerini takdir ettiği mizahi durumları ayrıntılı olarak gözlemlenmişlerdir ve gözlem formlarına yazmışlardır. Bu süre sonunda ebeveynler, doldurmuş oldukları gözlem formlarını araştırmacılara iletmışlerdir. Çocukların doğal ortamına müdahale etmeden, gözlem yoluyla doğrudan ve olayın geçtiği alanda bilgi toplanılması bu araştırmanın geçerliliğini oluşturmayı sağlayan bir özelliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Bu çalışmada da verilerin çocukların doğal ortamında gözlemlenmesi yoluyla toplanması çalışmanın geçerliliğini arttırmak amacıyla yapılmıştır.

Sınırlılıklar

Veriler 06.04.2011 ve 20.04.2011 tarihleri arasında iki hafta süreyle, ebeveynlerin gözlemleyebildikleri mizahi tepkilerle sınırlıdır.

Varsayımlar

Ebeveynlerin çocuklarını tarafsız olarak gözlemlendiği varsayılmaktadır. Bu çalışmada gülme bir mizah göstergesi olarak kabul edilmiştir ve her mizahi tepkinin gülme ile sonuçlandığı varsayılmıştır.

Verilerin Analizi

Ebeveynlerin doldurmuş oldukları gözlem formlarından elde edilen veriler, araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Elde edilen verilerin nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu analiz türünde doğrudan alıntılar kullanılmakta, neden sonuç ilişkileri belirlenmekte, temalar ile

ilişkilendirilmekte ve daha önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Bu çalışmada da, ebeveynlerinin gözlemlerine dayanarak, 6 yaşındaki çocukların mizah ürettikleri ve mizahın değerini takdir ettikleri durumlar, McGhee'nin mizah gelişim evrelerine göre yorumlanmıştır. Ailelerin gözlem formlarında belirttikleri durumlar içinde tam olarak anlaşılmayan açıklamaların olması halinde, ebeveynlere ulaşılarak durumun anlaşılmasına çalışılmıştır. Ancak bazı durumlarda ise örneğin açık biçimde anımsanamaması ve açıklanamaması nedeniyle bu örnekler McGhee'nin mizah gelişim evrelerine göre değerlendirilememiştir. Ayrıca bilişsel bir süreç içermeyen bir durum sonucunda ortaya çıkan gülmenin (örneğin gıdıklama gibi) gözlemlendiği durumlar da mizahi tepki olarak değerlendirilmediğinden McGhee'nin mizah gelişim evrelerine göre yorumlanmamıştır.

BULGULAR

Araştırma bulgularının yer aldığı bu bölümde ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşamında gözlemledikleri mizahi tepkiler, McGhee'nin mizah gelişim evrelerine göre; mizah üretimi ve mizahın değerini takdir edildiği durumlar açıklamasıyla belirtilmiştir.

Elde edilen veriler incelendiğinde 1. evre olan bağlanılan figüre gülme evresine ait mizahın üretildiği ya da değerinin takdir edildiği bir örneğe rastlanmamıştır

2. evre olan nesnelere karşı tutarsız davranışlar evresine ait bir örnek bulunmaktadır ve burada mizahın üretilmesi söz konudur:

"Fotoğrafi maske yaparak bizi güldürdü" (7. çocuk, 66 ay, kız)

3. evre olan nesnelere, olayların, insanların tutarsız olarak adlandırılmasında mizahın üretildiği şöyle bir durum gözlemlenmiştir:

"Okula giderken üzerindeki giysilerin rengini yanlış söyleyerek beni güldürür. Benim gülmem onu mutlu eder." (9. çocuk, 74 ay, erkek)

Aynı evrede yer alan mizahın değerini takdir edildiği diğer bir durum şöyledir:

"Bir kelimeyi yanlış söylediğinde gülüyor. Mesela elmaya armut dersiniz güler." (3. çocuk, 70 ay, erkek)

4. evre olan kavramsal tutarsızlık evresi ile ilgili örneklerin sayısının daha fazla olduğu görülmüştür. Bu evrenin alt kategorilerinden olan 4a) kelimelerin sesleri ile oynama 4b) anlamsız ve gerçek kelimelerin kombinasyonu 4d) Karşı cinse ilişkin isimlendirme kategorilerinde yer alabilecek herhangi bir durum gözlemlenmemiştir.

Kavramsal tutarsızlık evresindeki durumlar 4c) nesnelere, insanların veya hayvanların özelliklerini çarpıtma (bozma) kategorisinde yer almaktadır. Bu evrede mizahın değerini takdir etme ile ilgili gözlemlenen durumlardan bazıları şunlardır:

"Düğünde oynayan şişman kadına güldü." (1. çocuk, 74 ay, erkek)

"Çocuğun birisi bisiklete binerken önünü kaldırmak istedi. Tam kaldırırken bisikletin altında kaldı. Oğlum önce düşen çocuğa bir şey oldu diye endişendi. Sonra çocuğun kendisi gülünce oğlum da güldü." (1. çocuk, 74 ay, erkek)

"Kız kardeşi erkek gibi tıraş olunca güldü." (1. çocuk, 74 ay, erkek)

"Kendisi gaz çıkarınca güldü." (1. çocuk, 74 ay, erkek)

"Evimize ninem geldiğinde onun yürüyüşüne güldü." (2. çocuk, 70 ay, kız)

"Oyun parkında salıncaktan düşen bir çocuğa güldü." (7. çocuk, 66 ay, kız)

"Argo kelimeler geçtiğinde hemen duyuyor. Diğer kelimeleri duymazken argo kelimeleri duyunca gülmeye başlıyor. Kelimelerin anlamını bilmeseydi bile hemen gülüyor." (3. çocuk, 70 ay, erkek)

"Bebek salıncığına bindiğinde gülüyor." (6. çocuk, 67 ay, kız)

"Abisi banyoya gireceğinde üzerini çıkarıp iç çamaşırıyla olduğu zamanlarda gülüyor." (4. çocuk, 72 ay, kız)

"Yolda gördüğü zenci adama kahkaha attı. Nedenini sorduğumda çok yanmış bu adam güneşten diye cevap verdi." (9. çocuk, 74 ay, erkek)

Son örnek zenci kavramına ait bir çocuk için 5. evredeki bir örnek gibi görülebilir. Bunu anlayabilmek için çocuğun gözlemi yapan ebeveyni ile tekrar görüşülmüştür, Çocuğun ebeveyni, çocuğun ilk kez zenci gördüğünü daha önce böyle bir yaşantısı olmadığını, çocuğun “ çok yanmış bu adam “demesinin kendisini güldürmek amacıyla söylemediğini ifade etmiştir. Böylece çocuğun zenci kavramına sahip olmamasından dolayı bu durumun çocuğun insanların özelliklerinin çarpıtılması olarak algıladığına karar verilmiştir.

Kavramsal tutarsızlık evresinin 4c) nesnelere, insanların veya hayvanların özelliklerini çarpıtma (bozma) kategorisinde mizah üretilen durumlardan bazıları şunlardır:

“Ninem yürüyüşünü taklit ederek bizi güldürdü.” (2. çocuk, 70 ay, kız)

“Mimik hareketleri yaparak bizi güldürdü.” (7. çocuk, 66 ay, kız)

“Uykuda horlamamızı taklit ederek bizi güldürdü.” (2. çocuk, 70 ay, kız)

“Sinirlendiğimde benim yüz ifademi taklit etmeyi sever. Bazen konuştuğum kelimeleri taklit ederek bana ve annesine oyun yapar “ (2. çocuk, 70 ay, kız)

Bu evrenin aynı kategorisinde yer alan aşağıdaki örnekler bakıldığında, çocukların aynı zamanda kendi ürettiği mizah unsurlarına da gülme tepkisi gösterdikleri görülmüştür:

“Bir insanı saklanıp korkuttuğunda aniden bir gülme krizine giriyor. (3. çocuk, 70 ay, erkek)

“Komik bir resim yaptı ona güldü. Başlı büyük bir insan resmi yapmış. Anne bak kocaman kafa yaptım diyerek güldü. “ (5. çocuk, 64 ay, kız)

Bazı örneklerde de çocukların değerini takdir ettikleri mizahi durumu başkalarını güldürmek için kullandıkları görülmüştür:

“Evimize ninem geldiğinde onun yürüyüşüne güldü.” (2. çocuk, 70 ay, kız)

“ Ninemin yürüyüşünü taklit ederek bizi güldürdü”. (2. çocuk, 70 ay, kız)

“Komşu kızımızın doğum gününde büyük ablası palyaço kıyafeti giymiş kızım da bundan çok etkilenmiş. Akşam anlatırken ailemizi çok güldürmüştü.” (2. çocuk, 70 ay, kız)

Araştırma bulguları sınıflandırılırken aynı çocuğun birbirinden farklı mizah gelişim evrelerinde yer alabilecek örnekler sergilediği görülmüştür. 3. çocuğun(70 ay, erkek) ebeveyni birbirini takip eden iki ayrı mizah gelişim evresini içeren şu durumları gözlemlemiştir:

“Bir kelimeyi yanlış söylediğinde gülüyor. Mesela elmaya armut dersiniz güler.” (3. evre: Nesnelere, olayların, insanların tutarsız olarak adlandırılması)

“Argo kelimeler geçtiğinde hemen duyuyor. Diğer kelimeleri duymazken argo kelimeleri duyunca gülmeye başlıyor. Kelimelerin anlamını bilmeseydi bile hemen gülüyor.” (4. evre: Kavramsal tutarsızlık)

5. evre olan çoklu anlamlar ve yetişkin türü mizahın başlamasında tek bir durum gözlemlenmiştir. Bu örnekte de mizahın üretilmesi ve ardından değerinin takdir edilmesi söz konusudur:

“ Akşam yemeği yedikten sonra çubuk kraker istediğini söyledi. Ben de çok fazla geleceğini söyledim. O da bana vücudunu dörde böldüğünü göstererek bir tarafın bisküvi, bir tarafın çikolata bir tarafın içeceğin diğer tarafın da yemeğin olduğunu söyleyince hep birlikte çok güldük. “ (9. çocuk, 74 ay, erkek)

Elde edilen veriler incelendiğinde çocukların mizahın değerini takdir ettiği durumların mizah ürettikleri durumlardan daha fazla gözlemlendiği görülmüştür.

Gözlem formlarında yer alan bazı örneklerde, gülme bilişsel bir süreç içermeyen bir durum sonucunda ortaya çıktığından McGhee'nin mizah gelişim evrelerine göre yorumlanamamıştır:

“Ona ilgi gösterdiğimizde gülüyor. Çünkü etrafındakiler ona ilgi gösteriyor ve bu durum çok hoşuna gidiyor.” (3. çocuk, 70 ay, erkek)

“Bisiklete binerken çok güler.” (7. çocuk, 66 ay, kız)

“Abisi gıdıklayınca çok güldü.” (10. çocuk, 69 ay kız)

“Ablasıyla birlikte lunaparkta bindikleri hızlı aletten gülerek indi. Neden çok mu sevdin diye sorduğumda çok korktuğu için gülmeye başladığını söyledi.” (9. çocuk, 74 ay, erkek)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Nitel araştırma deseninde gerçekleştirilen ve 6 yaşındaki çocukların mizah ürettikleri ve mizahın değerini takdir ettikleri durumları Paul E. McGhee'nin mizah gelişim evrelerine göre incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada 6'sı kız 4'ü erkek olmak üzere 10 çocuk ebeveynleri tarafından iki hafta süre ile gözlemlenmiştir. Ebeveynler gün içinde çocuklarının mizah ürettikleri ve mizahın değerini takdir ettikleri/ gülerek tepki verdikleri durumlara ait gözlem sonuçlarını, araştırmacılar tarafından kendilerine verilen gözlem formlarına kaydetmişlerdir. Elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Bulgular McGhee'nin mizah gelişim kuramına dayanılarak yorumlanmıştır. Bu kurama göre mizah gelişimi beş evrede incelenmektedir. Bu evreler: 1. evre: Bağlanılan figüre gülme(6 ay- 12 /15 ay); 2. evre: Nesnelere karşı tutarsız davranışlar(12/15ay - 3,4,5 yaş); 3. evre: Nesnelere, olayların, insanların tutarsız olarak adlandırılması(2-3-4 yaş); 4. evre: Kavramsal tutarsızlık(3-5 yaş); 4a) Kelimelerin sesleri ile oynama(3-5 yaş); 4b) Anlamsız ve gerçek kelimelerin kombinasyonu(3-5 yaş); 4c) Nesnelere, insanların veya hayvanların özelliklerini çarpıtma(bozma) (3-5 yaş); 4d) Karşı cinse ilişkin isimlendirme(3-5 yaş); 5. evre: Çoklu anlamlar ve yetişkin türü mizahın başlamasıdır.(espriler ve bilmeceler) (6/7 yaş ve sonrası)

Araştırma bulgularına göre 1. evre olan bağlanılan figüre gülme evresine ait mizahın üretildiği ya da değerinin takdir edildiği bir örneğe rastlanmamıştır. 2. evre olan nesnelere karşı tutarsız davranışlar evresine ait bir örnek bulunmaktadır ve burada mizahı üretilmiştir. 3. evre olan nesnelere, olayların, insanların tutarsız olarak adlandırılmasında mizahın üretildiği ve değerinin takdir edildiği birer durum gözlemlenmiştir. Bu evrelere ait mizahi tepkilerin az gözlemlenmiş olmasının nedeni, araştırma grubunda bulunan çocukların yaş aralığının 64-74 ay olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. 3. Evre, 4 yaşın sonuna kadar devam etmektedir. Araştırmada 2. ve 3. Evrede örneklerin görülmesi ise McGhee'nin ifadesi ile bir evrenin etkisinin sonraki evrelerde de azalarak görülmesi ile açıklanabilir. McGhee'nin kuramına göre bir evrede mizah bir sonraki aşamalarda kaybolmaz, diğer evrelerdeki durumlarla iç içe olarak ve azalmış şekilde devam eder (Gander ve Gardiner, 2007). Bu bulgu McGhee'nin bu düşüncesiyle örtüşmektedir.

Elde edilen veriler incelendiğinde çoğunlukla 4. evre olan kavramsal tutarsızlık evresinden durumların gözlemlendiği görülmüştür. Bu bulgu, çalışma grubundaki çocukların kavramsal tutarsızlık evresinde ifade edilen yaş aralığında bulunmasından dolayı beklenen bir durumdur. Bu evrenin alt kategorilerinden olan 4a) kelimelerin sesleri ile oynama 4b) anlamsız ve gerçek kelimelerin kombinasyonu ve 4d) karşı cinse ilişkin isimlendirme kategorilerinde yer alabilecek herhangi bir durum gözlemlenmemiştir. Kavramsal tutarsızlık evresindeki durumlar, 4c) nesnelere, insanların veya hayvanların özelliklerini çarpıtma (bozma) kategorisinde yer almaktadır. McGhee'nin mizah gelişim kuramına göre kavramsal tutarsızlık evresinden her kategoriye ait durumların gözlemlenmemesinin nedeninin kültürel farklılıklardan kaynaklanabileceği söylenilebilir. Guo, Zhang, Wang ve Xeromeritou'un (2011) yaptıkları çalışmanın sonuçları kültürel faktörlerin bilişsel gelişim ve mizahi tepki arasındaki ilişkiyi belirlemede güçlü bir rol oynadığını göstermektedir. Böylece, bir kültürdeki mizahın, diğer kültürlerdeki gibi görülemeyeceği söylenebilmektedir. Aynı toplumların aynı koşullarda bulunması, aynı toplumların içinde dahi farklı kültürlerin yer alması mizahın farklı şekillerde kullanılmasına neden olabilmektedir (Nesin,2002). Diğer yandan, çocukların okul yaşantılarının dışında gözlemlendiği göz önünde bulundurulursa, çocukların akran gruplarıyla daha çok birlikte oldukları okul yaşantılarında, kelimelerin sesleriyle oynama, anlamsız ve gerçek kelimelerin kombinasyonu, karşı cinse ilişkin isimlendirme alt kategorilerinde mizah üretme ve mizahın değerini takdir etmeye ilişkin örnekler görülmesinin daha olanaklı olması, okul dışındaki alanda ise çocukların çevrelerinde akran ilişkilerinin olma durumu kontrol altında olmadığından, yaşantısal sınırlılıklar getirmiş olabileceği düşünülmektedir.

5. evre olan çoklu anlamlar ve yetişkin türü mizahın başlamasında tek bir durum gözlemlenmiştir. Her şakayla ilgili uyaran unsurları ile aşinalık söz konusu olduğunda betimlenen mizahın kavranması, bilişsel gelişimin asgari bir seviyesini gerektirir (McGhee, 1983, Akt. Loizou,2005). Bu evrenin genellikle bilişsel becerilerin ince şakalardan zevk almaya izin verdiği somut işlemlerin başlamasıyla görüldüğü ifade edilmektedir. Çift ya da çoklu anlamlarla bir sorun yaşamaksızın mizah üretme veya değerini takdir edebilmek için, Somut işlemler döneminde olduğu gibi bellekte iki düşünceyi aynı anda tutabilmenin gerekli olduğu belirtilmektedir (Gander ve

Gardiner, 2007). Çalışma grubundaki çocukların da Piaget'e göre işlem öncesi döneminde bulunmasından dolayı 5. evreye ait örneklerin gözlemlenmemesi beklenen bir bulgudur.

Araştırma bulgularına göre çocukların mizahın değerini takdir ettiği durumların mizah ürettikleri durumlardan daha fazla gözlemlendiği görülmüştür. Willibald Ruch ve Franz-Josef Hehl mizah anlayışını; kavrama, beğenme, dışavurum, yaratma olarak dört aşamaya ayırmıştır. Mizahın üretilmesi mizahın anlaşılması ve değerinin takdir edilmesinden daha zor olmasından dolayı mizahın yaratılması son evreyi oluşturmaktadır (Akt. Franzini, 2002). Araştırma bulguları bu durumla örtüşmektedir.

ÖNERİLER

Alanyazında çocuklarda mizah gelişimini ele alan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Türkiye'de okul öncesi dönemde çocukların mizah gelişimlerini inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle çocukların mizah gelişimiyle ilgili ile ilgili daha fazla çalışma yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Farklı yaş gruplarındaki çocukların mizah ürettikleri ve değerini takdir ettikleri durumları ortaya koymak amacıyla çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Ebeveynlerin yanı sıra, okul yaşantısı içinde öğretmenlerin çocukların mizahi tepkilerini gözlemlendiği çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Çocukların mizahi tepkilerinin incelendiği boylamsal çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Çalışma grubunu farklı kültürlerdeki çocukların oluşturduğu çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Not: Bu çalışma 26-28 Nisan 2012 tarihlerinde Antalya'da 46 Ülkenin katılımıyla düzenlenmiş olan "3rd International Conference on New Trends in Education and Their Implications"da sözlü bildiri olarak sunulmuş olup, "Journal of Research in Education and Teaching" Bilim Kurulu tarafından yayınlanmak üzere seçilmiştir.

KAYNAKÇA

Aydın, İ.S. (2006). *Türkçe derslerinde mizah kullanımının öğrenci tutum ve başarısına etkisi (İzmir ilköğretim 8. sınıf örneğinde.)* Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Bacanlı, H. (1997). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Bergson, H. (1945). *Gülme*. (Çev. M. Ş.Tunç). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Chaney, C. (1993). *Young Children's Jokes: A Cognitive Developmental Perspective* (Eric belgesi ED. 358967).

Deniz Yöndem, Z. ve Taylı, A. (2007). Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. İçinde A.Kaya (Ed.) *Eğitim psikolojisi*. (s.84). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Eker, Ö. G. (2009). *İnsan kültür mizah: Eğlence endüstrisinde tüketim nesnesi olarak mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Franzini, R. L. (2002). *Kids who laugh: how to develop your child's sense of humor*. Newyork: Square One Publishers.

Gander, M. ve Gardiner, H. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi* (6. baskı) (Çev. Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi.

Glass, K. L(2003) *Comprehension of humor in children with nonverbal learning disabilities*. Unpublished doctoral dissertation, The University of Texas, Texas.

Guo, J. , Zhang, X., Wang, Y. ve Xeromeritou, A. (2011). Humour among Chinese and Grek preschool children in relation to cognitive development. *International Electronic Journal of Elementary Education* 3(3), 153-170 (01.03.2012 tarihinde http://www.iejee.com/3_3_2011/3_3_153_170.pdf adresinden alınmıştır).

Justin, F. (1932). A Genetic Study of Laughter Provoking Stimuli, *Child Development*, 3, 114 -136 (01.02.2012 tarihinde Ebschost veritabanından alınmıştır).

Kılıncı, A. (2008). *Öğretimde mizahi kavramaya dayalı bir materyal geliştirme çalışması: Bilim karikatürleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Klein, A. (1985). *Children's Humor: A Cognitive-Developmental Perspective*. Washington: Office of Education Research and Improvement) (Eric belgesi ED.265937)

Kustermann,P.(2003) Developmental Stages of Humor in Children [http://www.rotenasen.de/files/wissenschaft/Humor_dev_Children-\(english\).pdf](http://www.rotenasen.de/files/wissenschaft/Humor_dev_Children-(english).pdf) (İnternette 28.02.2012 tarihinde alınmıştır).

Loizou, E. (2005). Humour: A Different Kind of Play. *European Early Childhood Education Research Journal*, 13(2), 97-109 (20.02.2012 tarihinde Ebscohost veritabanından alınmıştır).

Loizou, E. (2007). Humor as a means of regulating one's social self: Two infants with unique humorous personas. *Early Child Development and Care*, 177(2), 195–205 (22.02.2012 tarihinde Ebscohost veritabanından alınmıştır).

McGhee, P.E (1971). The role of operational thinking in children's comprehension and appreciation of humor. *Child Development*, 42, 733-744 (15.11.2011 tarihinde Ebscohost veritabanından alınmıştır).

McGhee, P. E. (2002). *The Development of Young Children's Humor* 3 (28.02.2012 tarihinde http://www.humor.ch/mcghee/mcghee_03_03.htm 2003 adresten alınmıştır).

McGhee, P. E. (2011). *Head, shoulders, knees and peanut butter : What makes young children laugh?* (21.01.2011 tarihinde www.LaughterRemedy.com adresinden alınmıştır).

Morreall, J. (1997). *Gülmeyi ciddiye almak* (Çev: K. Aysevener, Ş. Soyer). İstanbul: İris Yayıncılık.

Nesin, A. (1973). *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*. İstanbul: Akbaba Yayınları

Nesin, A. ; Dölek; S. ; İnam, A.; Öngören, F.; Küçük,Y.; Oral,T.ve diğerleri (Der.). (2002). *Gülme'nin kitabı*. İstanbul: YGS Yayınları.

Oruç, Ş. (2006). *Sosyal bilgiler öğretiminde mizah*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Özünü, Ü.(1999). *Gülmecenin Dilleri*. Ankara: Doruk Yayıncılık.

Sinnot, J. D. ve Ross, B. M. (1976). Comparison of aggression and incongruity a factors in children's judgements of humor. *The Journal of Genetic Psychology*, 128,241-249. (10.12.2011 tarihinde Ebscohost veritabanından alınmıştır).

Sroufe, L. A. ve Wunsch, J. P. (1972). The development of laughter in the first year of life. *Child Development*, 43(4), 1326-1344. (05.01.2012 tarihinde Ebscohost veritabanından alınmıştır).

Toraman, S. Ö. (2009). *Bilim sanat merkezlerine devam eden ve etmeyen ilköğretim 12 yaş çocuklarının saldırganlık, atılganlık, çekingenlik ve mizah özelliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Usta, Ç. (2009). *Mizah dilinin gizemi*.(2. baskı).Ankara: Akçağ Yayınları.

Vural, A.(2004) .*Mizah ve gülmenin insan yaşamındaki yeri önemi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000) *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Gözden geçirilmiş 2. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.